

ከቸ ከይ ቪ ንና ከደሰ

ከ

ከ

ይ

ን

ደ

ከ

ቪ

ሰ

ቸ

ደ

ኤች ኤይ ቪ እና ኤድስ

መግቢያ

ኤድስ በመጀመሪያ የታወቀው እ.ኤ.አ በ1981 ዓ.ም ሲሆን በአብዛኛው የሚተላለፈው በግብረ ሥጋ ግንኙነት ነው። ቫይረሱ የሚያጠቃው ከበሽታ የሚከላከሉትን የሰውነታችንን ሴሎች (ህዋሶች) ሲሆን ከጊዜ በኋላ እነዚህ ሴሎች እየተዳከሙ ይሄዱና ሰውነታችን ከባክቴሪያ፣ ከቫይረስና ከጆርም መከላከል ያቅተዋል።

በሽታው ከታወቀበት ጊዜ ጀምሮ በጠቅላላው በዓለም ዓቀፍ ደረጃ 40 ሚሊዮን የሚሆኑ ሰዎች በቫይረሱ የተያዙ ሲሆን 12 ሚሊዮን የሚደርሱ ሰዎች ደግሞ ህይወታቸው አልፏል። በዩናይትድ ኪንግደም ውስጥ ከ1982 ዓ.ም ጀምሮ ከ60,000 ሰዎች በላይ በቫይረሱ ተይዘዋል። ነገር ግን በአብዛኛው በሽታው የሚዛመተው እንደ አፍሪካ ባሉ ታዳጊ አገሮች ውስጥ ሲሆን ከግማሽ በላይ የሚሆኑ አዋቂ ሰዎች የሚሞቱት በዚህ ቫይረስ በመጠቃት ነው።

ከ1990ዎቹ አጋማሽ ጀምሮ በታላቁ ብሪታንያ ውስጥ የኤች ኤይ ቪ የህክምና ዘዴዎች በአስደናቂ ሁኔታ ከመሻሻልና ከማደጋቸውም በተጨማሪ ቫይረሱ ያለባቸው ሰዎች አማካኝ የህይወት ዘመን ጨምሯል።

የበሽታው ምልክቶች

በመጀመሪያ አንድ ሰው በኤች ኤይ ቪ ቫይረስ ሲያገዝ ይህ ደረጃ ላተንት ፊደል ወይም ፕራይመሪ ኢንፌክሽን ተብሎ ይታወቃል። በዚህ ወቅት የበሽታው ምልክቶች በግልፅ ላይታዩ ይችላሉ። ነገር ግን ብዙ ሰዎች በመጀመሪያዎቹ ሁለት ወራት ውስጥ የጉንፋን በሽታ መሰል ምልክቶች ይታይባቸዋል። እነዚህም ምልክቶች የሚከተሉትን ያጠቃልላሉ።

- ሀይለኛ ትኩላት
- የጉሮሮ መቁሰል
- ድካም
- የቆዳ ሽፍታ
- የጡንቻዎች ህመም
- የራስ ምታት
- ማቅለሽለሽ
- ማስታወክ (ማስመለስ) እና
- ተቅማጥ ናቸው

እነዚህ በቫይረሱ የመያዝ የመጀመሪያ ምልክቶች ወይም እንደ ኢንፎሌንሻ ያሉ ለህይወት አስጊ ያልሆኑ በሽታዎች ምልክቶችም ሊሆኑ ይችላሉ።

የበሽታው የመጀመሪያ ደረጃ ምልክቶች ለብዙ አመታት በግልፅ ካለመታየታቸው የተነሳ ላይታወቅ ይችላል። ነገር ግን በዚህ ወቅት ቫይረሱ በፍጥነት እየተባዛ ይሄድና ወደ ሌሎች ሰዎች ሊተላለፍ ይችላል። ቫይረሱ ያለባቸው አንዳንድ ሰዎች የዕጢዎች ማበጥና የሌሊት ላብ ሊያጋጥማቸዋል ይችላል።

ቫይረሱ ከተሰራጨ በኋላ ሰውነታችን በሽታን ለመከላከል ያለው ሀይል በከፍተኛ ደረጃ ይዳከምና ኤድስ የተባለው በሽታ ይከሰታል። የሰውነታችን የበሽታ መከላከያ ሴሎች ሲቀንሱ ሰውነታችን ለተለያዩ አደገኛ ለሆኑ በሽታዎችና ኢንፌክሽኖች ይጋለጣል። ይህም የሚከተሉትን በሽታዎች ያጠቃልላል።

- በአፍ ላይ የሚፈጠሩ ኢንፌክሽኖች
- የአፍ መቁሰል
- የሳንባ ምች
- የሳንባ ነቀርሳ
- የአይንና የአንጎል ኢንፌክሽን
- ያልተለመደ የቆዳ ችግሮች
- የጨንፍና የአንጀት መቁሰል

አብዛኞቹ በሽታው በጣም ያጠቃቸው ሰዎች ከፍተኛ የሆነ የሰውነት መድከምና ክብደት መቀነስ ይታየባቸዋል።

ለበሽታው መከሰት ምክንያቶች

- ኤች አይ ቪ ወደ ሌሎች ሰዎች በተለያዩ መንገዶች ይተላለፋል። ይህም የሚከተሉትን ያጠቃልላል፤
- የግብረ ሥጋ ግንኙነት ፡- የቫይረሱ ተሽካሚ ከሆነ ሰው ጋር የግብረ ሥጋ ግንኙነት ማድረግ ቫይረሱን በቀጥታ ሊያስተላልፍ ይችላል።
  - መርፌ በጋራ መጠቀም ፡- የአደንዛዥ ዕፅ ተጠቃሚ የሆኑ ሰዎች በቫይረሱ የተበከለ መርፌን ወይም ስሪንጅን በጋራ ከተጠቀሙ ኤች አይ ቪንም ሆነ እንደ ሄፐታይተስ B እና C ያሉ ሌሎች ቫይረሶችን ሊያስተላልፉ ይችላሉ።
  - በቫይረሱ የተሰከፈ ደም፡- ባለፉት ጊዜያት ብዙ ሰዎች የሌላ የተበከለ ሰው ደም በመውሰድ በኤች አይ ቪ ቫይረስ ሊያዙ ችለዋል። በእንግሊዝ አገር ውስጥ ሁሉም የደም ዓይነቶች ጥቅም ላይ ከመዋላቸው በፊት ኤች አይ ቪ እንዳለባቸው እና እንደሌለባቸው ለማወቅ ይመረመራሉ። ነገር ግን እንደ አፍሪካ ባሉ ታዳጊ አገሮች ውስጥ በቫይረሱ የተበከለ የደም ስጦታ መኖሩ እስካሁን ድረስ ትልቅ ችግር ነው።
  - ሌሎች ለበሽታው መንስኤ የሆኑ ምክንያቶች ፡- ቆዳን በስህተት በኤች አይ ቪ በተበከለ መርፌ መውጋት ቫይረሱን ሊያስተላልፍ ይችላል። ነገር ግን እንደዚህ አይነት አደጋዎች የሚከሰቱት አልፎ አልፎ ነው።

እናቶች በእርግዝና ወቅት ወደ ዕንሱ ኤች አይ ቪን ማስተላለፍ ይችላሉ። ቢሆንም ፀረ-ኤች አይ ቪ በሆኑ መድሃኒቶች በመጠቀም በእርግዝና ጊዜ የሚከሰተውን የቫይረስ መተላለፍ አደጋ በከፍተኛ ሁኔታ መቀነስ ይቻላል። በቀዶ ጥገናም ማዋለድ እንደዚሁ የመተላለፍ አደጋውን በበለጠ ሁኔታ ሊቀንስ ይችላል። ጡት በማጥባት ቫይረሱ ከእናቶች ወደ ልጆች ሊተላለፍ ስለሚችል የቫይረሱ ተሽካሚ የሆኑ እናቶች ለህፃናት የተዘጋጀ ወተት (ፎርሙላ ሚልክ) እንዲጠቀሙ ይመከራሉ።

በተጨማሪም ኤች አይ ቪ ቫይረስ በተበከሉ የህክምና መሳሪያዎችና በደንብ ባልተቀቀሉ የጥርስ ህክምና መሳሪያዎች ሊተላለፍ ይችላል።

ኤች አይ ቪ እንዴት እንደሚሰራጭ

ኤች አይ ቪ ወደ ሰውነታችን ሲገባ በመጀመሪያ ደረጃ ሄልፐር ቲ-ሊምፎሳይትስ የተባሉትን ነጭ የደም ሴሎች ፈልገው ያገኙአቸዋል እነዚህ ህዋሳት (ሴሎች) ሰውነታችንን ከኢንፌክሽን የሚከላከሉልን ናቸው።

ከዚያም ኤች አይ ቪ ቫይረስ እነዚህን ሴሎች ይቆጣጠርና ዲ ኤን ኤ (DNA) የተባለውን የዘር ሀረግ በመጠቀም ራሱን በራሱ ያባዛል። ከዚያም ቫይረሱ ቲ-ሊምፎሳይትስ ሴሎችን ይገድልና በሚሊዮን የሚቆጠሩ የተባዙትን ቫይረሶች ወደ ደም ያሰራጫል። አዳዲስ ቲ-ሊምፎሳይት ሴሎች በተፈጠሩ ቁጥር ቫይረሱ ከእነዚህ ሴሎች ጋር ራሱን ያዋህድና ኤንፌክሽኑን በፍጥነት ያሰራጫል።

በዚህን ጊዜ (ላተንትፊዝ) ሰውነታችን የበሽታ መከላከያ ሀይሉን ለማጠናከር በቂ የሆኑ ቲ-ሊምፎሳይትስ ሴሎችን ያመርታል። ነገር ግን ከብዙ (በአብዛኛው ከ15) ዓመታት በሁዋላ በቂ ያልሆነ ህክምና ካልተደረገ ሰውነታችን ቫይረሱን ለማጥቃት የማይችልበት ደረጃ ላይ ይደርሳል። እዚህ ደረጃ ላይ ሰውነታችን በሽታን ለመከላከል ያለው ሃይል መስራት ያቆምና ለተለያዩ ኢንፌክሽኖች ይጋለጣል። ይህም ደረጃ ኤድስ በመባል ይታወቃል።

የምርመራ አይነቶች

የደም ምርመራ፡ ኤች አይ ቪ ብዙውን ጊዜ የሚታወቀው በደም ምርመራ ሲሆን ቫይረሱ የተገኘባቸው ሰዎች ኤች አይ ቪ ፖዘቲቭ ናቸው ይባላሉ። ቢሆንም በእንግሊዝ ሀገር ውስጥ በሚገኙ አብዛኛዎቹ ሆስፒታሎች ውስጥ የሚደረጉ ምርመራዎች የቫይረሱን በሰውነት ውስጥ መኖር የሚያሳዩት በሽታው ተጠናክሮ ከኢንፌክሽን ጀምሮ እስከ 3 ወር እና ከዚያም በላይ ባለው ጊዜ ውስጥ ነው።

ለኤች አይ ቪ የሚደረጉ የደም ምርመራዎች በጣም ትክክለኛ ናቸው። ነገር ግን የምርመራው ውጤት አጠራጣሪ ከሆነ እንደገና ሌላ ምርመራ እንዲያደረግ ይጠየቃል። ቫይረሱ እንዳለበት የተረጋገጠ ሰው በማህበራዊ ህይወቱ ላይ ብዙ ለውጥ ያመጣል። ስለዚህ አንድ ሰው የኤች አይ ቪ ምርመራ ከማድረጉ በፊት የሚያስከትለውን ውጤት በሚገባ ማወቅና ከጤና ባለሙያዎች አስፈላጊውን ምክር ማግኘት ይገባዋል።

የደም ምርመራው በአካባቢው የቤተሰብ ዶክተር (GP) ወይም በልዩ ክሊኒክ (Gum clinic) ውስጥ ሊደረግ ይችላል። ብዙን ጊዜ ጂ.ፒዎች የአንድን ሰው የኤች አይ

ቪ. ምርመራ ውጤት ለኢንሹራንስ ከባንደዎችና ለሌሎች ማወቅ ለሚፈለጉት ድርጅቶች የግለሰቡን የጤና ሁኔታ እንዲሰጡ ይጠየቃሉ። ነገር ግን በልዩ ክሊኒክ (Gum clinic) ውስጥ የሚደረጉ ምረመራዎች የአንድን ሰው የጤና ሁኔታም ሆነ የደም ምርመራ ውጤት ለሌሎች ድርጅቶችም ሆነ ግለሰቦች እንዳይሰጡ በህግ ታግደዋል።

እርግዝና፡ በእንግሊዝ አገር ውስጥ እርጉዞች ሁሉ የኤች አይ ቪ ምርመራ ማደረግ አለባቸው። ቫይረሱ ከተገኘባቸው ኢንፍክሽን ወደ ፅንሱ እንዳይተላለፉ የሚረዱ የተለያዩ ዘዴዎች አሉ። ይህም ፀረ-ኤድስ መደሃኒቶችን ለእናቱም ሆነ ለህፃኑ መስጠት፣ በቀዶ ጥገና ማዋለድ እና ጡት አለማጥባት ናቸው።

የኤድስ ምርመራ፡ ኤድስ አብዛኛውን ጊዜ በሰውነት ውስጥ እንዳለ የሚታወቀው የበሽታ መከላከያ አቅማቸው ዝቅተኛ የሆኑ ሰዎች ከበሽተኛ ጋር ተገናኝተው ኢንፍክሽኖች ሲይዙአቸውና የደም ምርመራ ውጤታቸውም ቫይረሱ በደም ውስጥ እንዳለ ሲያሳይ ነው። አንዳንድ ጊዜ ሰዎች ኤድስ እንዳለባቸው የሚያውቁት ከበሽታው ጋር የሚመሳሰሉ ህመም ሲሰማቸውና የደም ምርመራ ሲያደርጉ ብቻ ነው። በዚህ ደረጃ ላይም ሆኖ ህክምና ማድረግ የተሳካ ውጤት ያስገኛል። ነገር ግን በየአመቱ በእንግሊዝ አገር ውስጥ ጥቂት ሰዎች ኤድስ እንዳለባቸው ሳያውቁ በሽታው አደገኛ ደረጃ ላይ ይደርስና ይሞታሉ።

ህክምና፡ የኤች አይ ቪ እና የኤድስ ህክምና እውቀትን የሚጠይቅ ሲሆን እነዚህም ፀረ-ኤድስ የሆኑ መደሃኒቶችን መጠቀምን፣ በቫይረሱ የሚመጡትን ህመሞች ማክምና ስሜታዊና ስነ-ልቦናዊ ድጋፍን ለታማሚው እና ለቤተሰቡ መስጠትን ያጠቃልላል። ብዙዎች ህክምና የሚያደረጉት በኤድስ ወይም በአባለዘር በሽታ ባለሙያዎች በልዩ ክሊኒኮች ውስጥ ሲሆን ጂ.ፒ.ዎችም ለኤች አይ ቪ በሽታኞች ብዙ እንክብካቤ ይሰጣሉ።

የተቀናጀ ህክምና

የኤች አይ ቪ መደሃኒቶች በሁለት ይከፈላሉ። የመጀመሪያው ኮምቢኔሽን ቴራፒ ሲባል ይህ ህክምና የሚጀምረው የአንድ ሰው የበሽታ መከላከያ ህይወት በአደገኛ ደረጃ ዝቅ ሲል ነው። የህክምናው ዓላማ ቫይረሱ እንዳይባዛ ለማድረግና የበሽተኛውን የበሽታ መከላከያ ህይወት በተቻለው መጠን ከፍ ለማድረግ ነው።

በአሁኑ ጊዜ ብዙ አይነት ፀረ-ኤድስ መደሃኒቶች በድብልቅ የሚሰጡ ሲሆን የበሽተኛውን አማካይ የዕድሜ ዘመን በሚያስደንቅ ሁኔታ ያራዝማሉ።

ሆኖም ህክምናዎቹ የተወሳሰቡ ስለሆኑ ለቀሪው የህይወት ዘመናቸው በሙሉ መወሰድ ይኖርባቸዋል። ስለሆነም አደገኛ የሆኑ ጎጂ ጎኖች ኢያጡም። የትኛው መደሃኒት መወሰድ እንዳለበትና መቼ እንደሚወሰድ እንደ ግለሰቡ ሁኔታ ይወሰናል። ስለዚህም ይህንን ከጤና ባለሙያዎች ጋር መወያየት ያስፈልጋል።

ከኤድስ ጋር የተገናኙ ህመሞች

ሁለተኛው የህክምና ዓይነት ከኤድስ ጋር ተዛማጅ ለሆኑ ህመሞች የሚደረጉ ናቸው። እነዚህም እንደ ምርመራው አይነት ይለያያሉ። ለኤች አይ ቪ እና ኤድስ በሽተኞች የሚሰጡት ሌሎች ድጋፎች የሰነ-ምግባር አማካሪዎች፣ ፊዚዮቴራፒስቶች፣ የምክር ሰጪ ባለሙያዎች፣ በጎ ፈቃድ ሰራተኞችና ድርጅቶችን ያጠቃልላል።

የመከላከያ ዘዴዎች

- ኤች አይ ቪን ለመከላከል፡
- በግብረ ሥጋ ግንኙነት ወቅት መከላከያ ኮንዶም መጠቀም
  - መርፌን በጋራ አለመጠቀም
  - እና ምርመራ ካላደረጉ ሰዎች ደምን አለመውሰድ ናቸው።